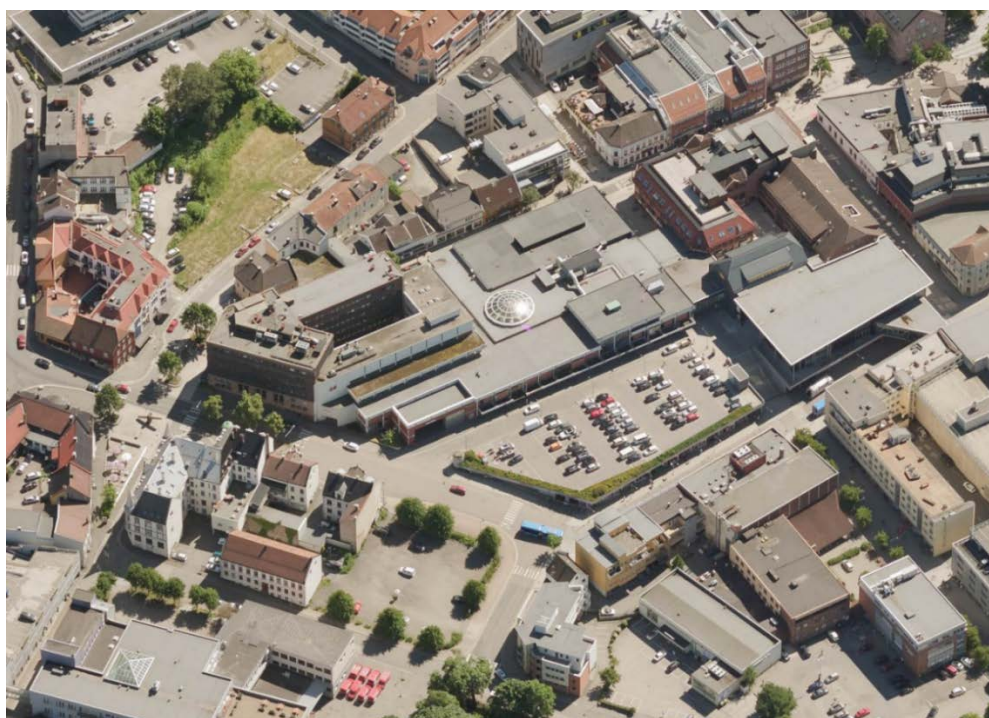

DRONNINGENS GATE 3-7 MFL, MOSS

Kulturminnefaglig vurdering av bebyggelse og mulighetsrom

Berg, Sveinung, Berg, Fredrik

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Dronningens gate 3-7 mfl, Moss Kulturminnefaglig vurdering av bebyggelse og mulighetsrom	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 50/2018	Publiseringsdato 07.06.2018
	Prosjektnummer 1021266	Oppdragstidspunkt Forår 2018
	Forsidebilde Vekterkvartalet (Kilde: 1881)	
Forfatter(e) Berg, Sveinung, Berg, Fredrik	Sider 31	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Kulturarv og samfunn	

Prosjektleder Sveinung Krokann Berg
Prosjektmedarbeider(e) Fredrik Berg
Kvalitetssikrer Annika Haugen

Oppdragsgiver(e) Olav Thon Gruppen AS v/Jarle Brunsell

<p>Sammendrag</p> <p>NIKU har på forespørsel fra DARK Arkitekter og Olav Thon Gruppen gjort en vurdering av verneverdier som berøres i forbindelse med planforslag for Dronningens gate 3-7 mfl (Amfisentret) i Moss. Denne vurderingen utgjør et kunnskapsgrunnlag for videre utvikling av kvartalet og en videre dialog med tiltakshaver om hvordan utbygging av kvartalet kan gjøres på en måte som er tilpasset omkringliggende kulturhistoriske verdier knyttet til bebyggelse og byrom.</p>

Emneord Moss, Vekterkvartalet, P.A.M. Mellbye, verdivurdering
--

Avdelingsleder

Annika Haugen

Forord

NIKU har på forespørsel fra DARK Arkitekter og Olav Thon Gruppen gjort en vurdering av verneverdier som berøres i forbindelse med planforslag for Dronningens gate 3-7 mfl (Amfisentret) i Moss. Utvalget av bygninger er gjort i samråd med byantikvar Berit Kolden i Moss kommune. Kolden har i tillegg bistått med bygningsspesifikt arkivmateriale fra Moss kommune.

Vurderingen vil være et kunnskapsgrunnlag for hvordan kvartalet kan utvikles videre og på en måte som er tilpasset omkringliggende kulturhistoriske verdier knyttet til bebyggelse og byrom. NIKU har i kapittel 4 kommet med anbefalinger for tilpasningsprinsipper, byggehøyder og siktlinjer som grunnlag for å utarbeide reguleringsbestemmelser for planområdet samt for en videre dialog med tiltakshaver om hvordan utbygging av kvartalet kan gjøres med hensyn til å ivareta de kulturhistoriske verdiene.

Vurderingen er utført av Fredrik Berg og Sveinung Krokann Berg ved NIKU. Kontaktperson hos DARK Arkitekter er Line Hellum Fomenko.

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn	6
1.1	Oppdragsforståelse	6
1.2	Planområde og planinitiativ	6
2	Historisk utvikling av området.....	8
3	Vurdering av bebyggelse og byrom som blir berørt.....	10
3.1	Dronningens gate 3-7 (Vektergården, Domus-bygget)	10
3.2	Dronningens gate 1	14
3.3	Gudes gate 2 A og B (Torggården).....	14
3.4	Torggata 2 og 4	15
3.5	Gudes gate 4.....	18
3.6	Dronningens gate 4-12	19
3.7	Dronningens gate 14	23
3.8	Th. Petersons gate 6-8.....	23
4	Mulighetsrom for utvikling av kvartalet.....	24
4.1	Tilpasningsprinsipper.....	24
4.2	Byggehøyder	24
4.3	Siktlinjer/Ståsteder	28
5	Kilder.....	30

1 Bakgrunn

Amfi Bygg Moss AS/Olav Thon Gruppen ønsker å omregulere Dronningens gate 3-7 m.fl. i Moss sentrum fra kjøpesenter til boliger og næring i 4-7 etasjer. Oppstart av planarbeidet er varslet og planforslag er under bearbeidelse.

Det er ikke stilt krav om konsekvensutredning i reguleringsaken, men planområdet som ligger midt i Moss sentrum grenser mot verneverdig bebyggelse og berører delvis Hensynssone for bevaring av kulturmiljø rundt Øvre og Nedre Torg. Tilpasning til omkringliggende og berørte bygninger og byrom tillegges derfor betydning og ønskes utredet som del av planforslaget.

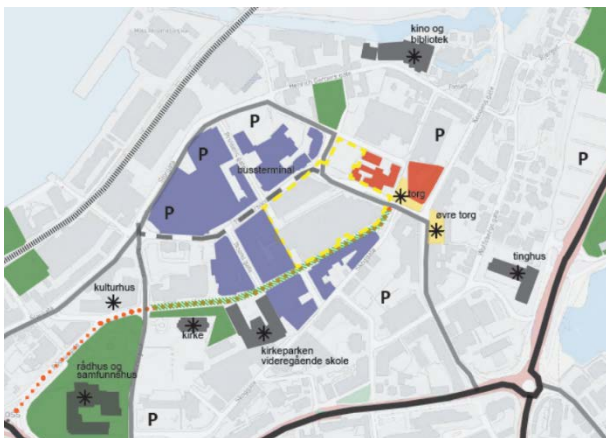
1.1 Oppdragsforståelse

NIKU er engasjert som kulturminnefaglig rådgiver for DARK Arkitekter som utarbeider planforslaget på vegne av oppdragsgiver som er Olav Thon Gruppen. NIKU har gått gjennom området historikk og registrerte verneverdier og har gjennom egen befaring og samtale med Byantikvar Berit Kolden foretatt en kulturminnefaglig vurdering av berørte bygninger og byrom. Dette danner grunnlag for en utdyping av verneverdi der dette er utilstrekkelig belyst samt et grunnlag for å lage bestemmelser og retningslinjer for utvikling av planområdet i samarbeid med DARK Arkitekter.

1.2 Planområde og planinitiativ

Planområdet ligger midt i Moss sentrum og omfatter eiendommene gnr/bnr 2/681,2/103,2/835 mfl. Bygninger som inngår i planområdet er hjørnebygget i Dronningens gate 1 oppført 1958 samt forretningsbygget i Dronningens gate 3-7 oppført 1966, se Figur 1-1. Planforslaget forutsetter at forretningsbygget fra 1966 rives, mens hjørnebygget blir stående.

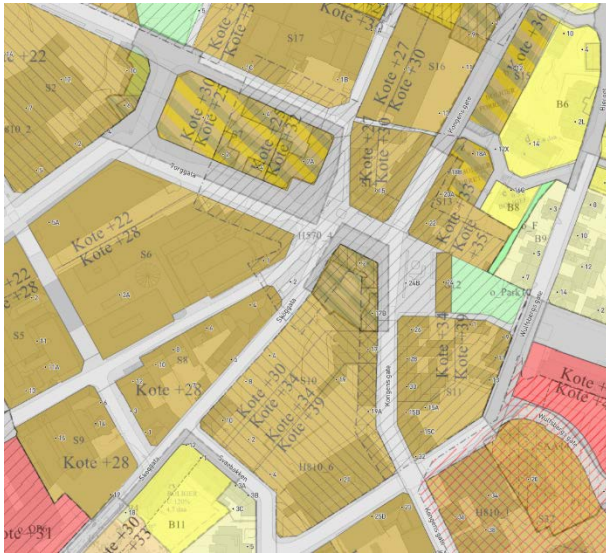
Planforslaget legger opp til en byggehøyde som delvis overskrider dagens regulering i planområdet med opptil 1.5 etasjer (fra dagens kote +28 til 33.6, mot Dronningens gate) med boliger fra 3-4 etasje og oppover samt felles takterrasser. Hoveddelen av høyden ligger på maksimalt kote 30.

Figur 1-1 Planområdet (gul stiplede linje) med registrert verneverdig bebyggelse i direkte tilknytning til planområdet (rødt).

Planområdet overlapper delvis Hensynssone for Bevaring av kulturmiljø rundt Øvre og Nedre Torg (H570-4), se Figur 1-2. Innenfor denne hensynssonen er det registrert verneverdig bebyggelse i kvartalet mellom Torggata og Gudes gate (Torggata 2 og 4, Gudes gate 2a og 4) samt i Kongens gate. Utover dette er det knyttet følgende bestemmelser til hensynssonen:

«Eksisterende bygningsmiljø eksteriør skal bevares, og utforming av gater og byrom skal gis et uttrykk som styrker området historiske lesbarhet gjennom materialbruk og funksjon.»

Figur 1-2 Kommunedelplan Moss sentrum med Hensynssone bevaring rundt øvre og nedre torg.

Byantikvaren i Moss har i forbindelse med varsel av oppstart av planarbeidet (10.01.18 med henvisning til uttalelse april 2017) uttalt seg om verneverdier knyttet til Domusbygget, som er oppført i 1966 som er del av Amfi-senteret og som forutsettes revet i planforslaget.

«Det er få bygninger fra 1960 og 70-tallet som har bevaringsstatus i Moss, og Vekterkvartalet er et bygg med arkitektoniske kvaliteter som tilsier at det kan bevares [...] Ved en ombygging av kvartalet anbefales det at de arkitektoniske strukturene i bygningen bevares og at påbygg og endringer underordner seg det opprinnelige uttrykket»

Samtidig påpeker byantikvaren at det gjennom årene ikke har blitt tatt hensyn til bygningens opprinnelige uttrykk eller bevaringsverdi ved ombygginger som har medført at bygningens utseende delvis er forandret og at Vekterkvartalet derfor ikke er foreslått bevart i sentrumsplanen/kulturminneplan.

2 Historisk utvikling av området

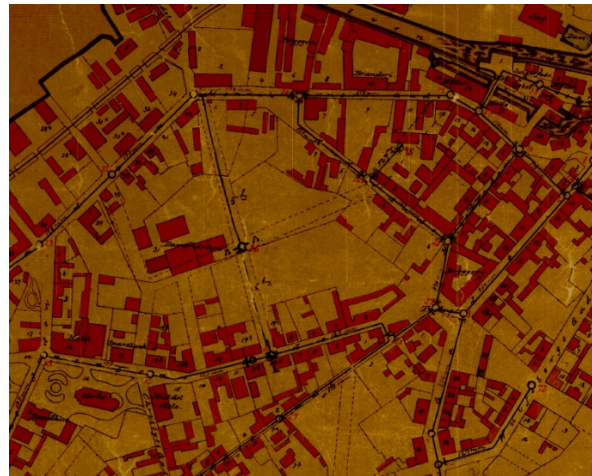
Planområdet ligger i dag som en del av Moss sentrum, men tidlig på 1800-tallet bestod det av store løkker som delvis var beitemarker for dyr. På Horns kart fra 1786 er det markert en løkke ved krysningspunktet mellom dagens Skoggaten, Dronningens gate og Møllergaten.¹ Plassen faller sammen med nedre del av Christian Augusts Torv. Løkken fikk navnet Thaulowløkken. I 1809 ble torget regulert i bredde og retning, jf. Figur 2-1.

I 1853 ble det bygd en «veiebod» på Torvet. Høyvekta, som den ble kalt, ble flyttet lengre ned og fikk ny utforming i 1903 når Torggården (Gudes gate 2a/b) ble oppført. Moss bryggeris 1-etasjes bygning på torvet ble kjøpt av Moss Privatbank i 1904 og bygget om til dagens utseende med markerte søyler. Aviskiosken på torvet ble flyttet til Kirkeparken i 1904, se Figur 2-1 og Figur 2-4. Torvhandelen i Moss foregikk på Øvre Torv som var anlagt langs Kongeveien, byens gjennomfartsåre. Traseen til Kongens gate er en del av den Fredrikshaldske kongevei, se Figur 2-6. Fram til 1957 gikk all landeveistraffikk mellom Christiania og København gjennom denne gaten. Etter bybrann i 1881 ble gaten utvidet og dagens murgårdsbebyggelse oppført.

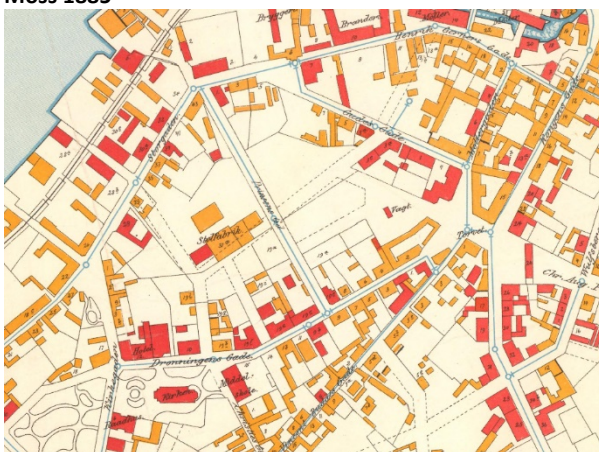
Figur 2-1 Kartutsnittene nedenfor viser utvikling av Torvet og Vekterkvartalet i perioden 1885 til 1914.

Moss 1885

Moss 1893

Moss 1904 (Krum's oppmålingskontor)

Moss 1914 (Moss Stasingenørkontor)

¹ Gudes gate het før Postmestergaten, Dronningens gate het før Enggaten, Vincents Buddes plass het før Christian Augusts Torv/Plass.

På nedre del av torvet ble det anlagt en fontene ved byjubileet i 1920, men denne ble fjernet i 1931. 1931 ble det anlagt nytt torg langs Th. Petersons gate. Navnet ble Nedre Torv og torget var i bruk til midten av 1960-tallet da Vekterkvartalet ble bygget. I forhold til Øvre Torv var bruken av Nedre Torv mindre offisiell og brukt til enklere torghandelsaktiviteter, parkering, mm., se Figur 2-3. Øvre Torv er i dag preget av biltrafikk og av at sentrum av Moss er forskjøvet vestover.

På 1960-tallet ble det store forandringer i Dronningens gate. I 1963 ble Nedre Torv ombygget til parkeringsplass og en sanering av de gamle gårdene mellom torvet og Dronningens gate ble igangsatt. Wessmanns gårder ble revet sammen med Dronningens gate nr. 3- 5 og 9. Flere av de forretningene som mistet lokalet sitt, fikk midlertidige lokaler i Th. Petersons gate.

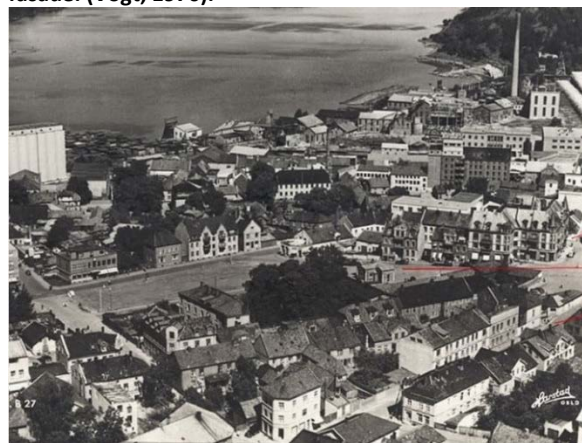
Figur 2-2 Torvet med aviskiosk i midten og Torggården til høyre, ca. 1904 (Vogt, 1970).

Figur 2-3 Torvet på 1920-tallet, tilsvarende motiv som Figur 2-2. Det har tilkommet ny bebyggelse i fonden langs Th. Petersons gate. Moss Privatbank har etter kjøpet av Moss bryggeri gitt bygningen en klassiserende fasade. (Vogt, 1970).

Figur 2-4 Nedre torv 1931 og bebyggelse inntil Gudes gate 4 og Torggata 2. Branngavl på Torggata 2 til høyre i bildet (Vogt, 1970).

Figur 2-5 Vekterkvartalet (Postkort fra før 1950) med Høyvekta og bebyggelsen langs Dronningens gate. På tomten vest for Torggata 2 og Gudes gate 4 ses her forholdsvis lav bebyggelse.

Figur 2-6 Nedre torv mot Dronningens gate, 1962 (Vogt, 1970).

Figur 2-7 Kongens gate (Vogt 1970).

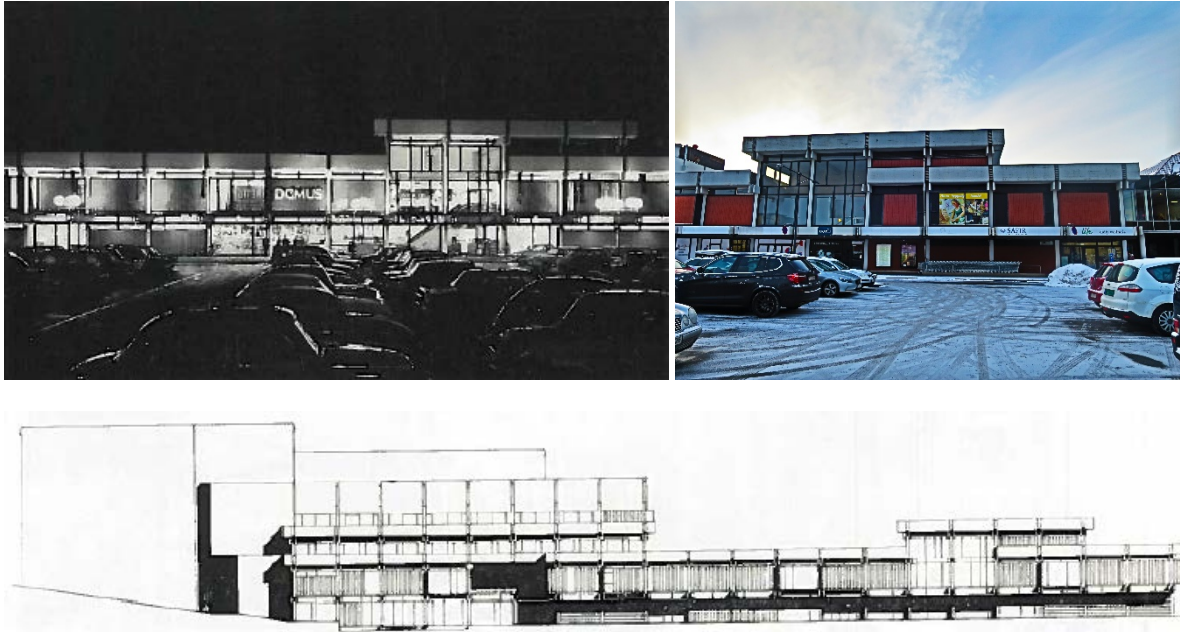
Figur 2-8 Dronningens gate etter 1904. Til venstre i bildet ses dagens nr. 10 i 2 etasjer. Nr. 8 er enda ikke påbygd. Andersen & Bangs butikk på hjørnet i nr. 1, ble bygget i 1875 og tillagt den nedenforliggende gård fra 1838. Bilder tatt ca. 1900 (Vogt 1970).

3 Vurdering av bebyggelse og byrom som blir berørt

Som grunnlag for å vurdere mulighetsrom og hvilke bestemmelser og retningslinjer som bør legges inn i reguleringsforslaget har NIKU vurdert de kulturhistoriske verdiene i bygningene i kvartalet samt omkringliggende bebyggelse og byrom, og hvordan disse bidrar til å definere handlingsrom i planområdet.

3.1 Dronningens gate 3-7 (Vektergården, Domus-bygget)

Med utgangspunkt i byplankonkurransen som ble avholdt i 1958 ble vekterkvartalet planlagt og bygget etter tidens prinsipper for kjøpesenter med Peter Andreas Munch «P.A.M» Mellbye (1918-2005) som arkitekt. Parkering og biler ble lagt på den ene og gågate på den andre siden og varetilførsel i underetasje. Byggeprosjektet sto ferdig i 1966 med blant annet EPA, Domus, mindre spesialbutikker og et åpent torg midt i. Skalaen ble valgt som tilpasning til eksisterende bebyggelse i bykjernen, samt til fotgjengere. Den enkle forsterkede betongrammen skulle gi sammenheng i fasaden, som ellers åpnet opp for variasjon ved butikkfasader med individuelle uttrykk. Byggeprosjektet ble tildelt betongtavlen i 1966 (1961-).

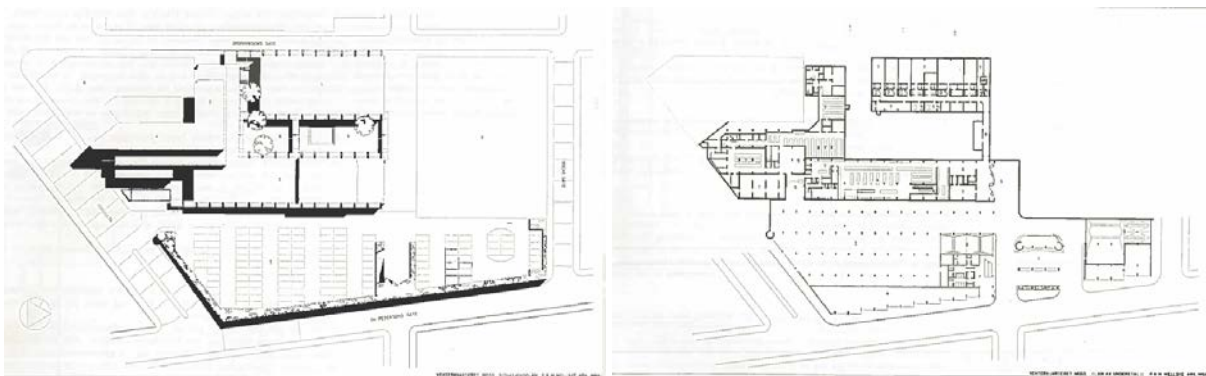
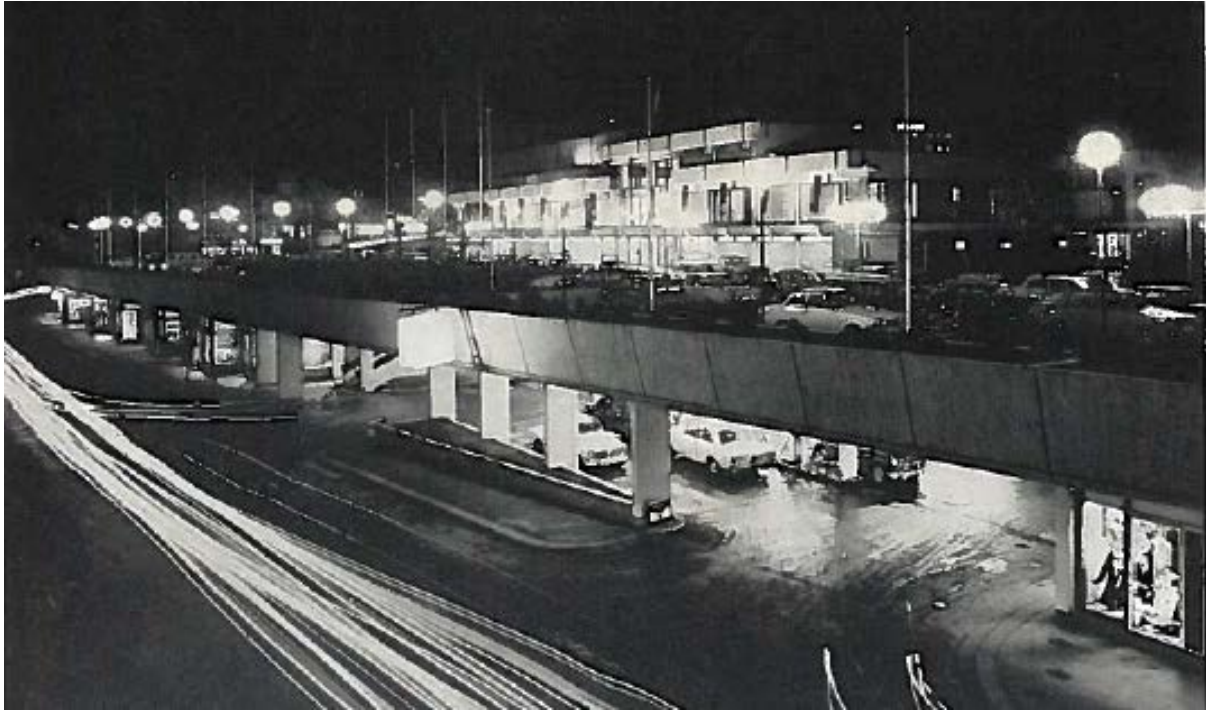
Figur 3-1 Fasade mot parkeringsplass (P.A.M Mellbye/Byggekunst 1967 og NIKU 2018).

I dag er P.A.M Mellbyes anlegg betydelig ombygget og bygningens utseende delvis forandret. De horisontale betongelementene er fortsatt sentrale strukturerende elementer i fasaden mot Dronningens gate og mot parkeringsplassen, men det indre gårdsrommet samt det opprinnelige inngangspartiet mot Dronningens gate er overbygget og har dermed endret både det opprinnelige grepet og bygningens uttrykk. I nord, ved innkjørselen til parkeringsplassen, ble bygningskroppen utvidet i 2006 med tilsvarende materialer og uttrykk.

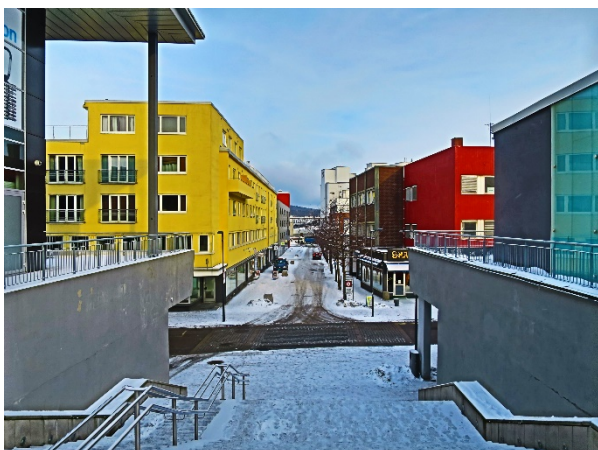
Betongdekket som utgjør parkeringsplassen strakk seg opprinnelig over hele kvartalet mellom Torggata og Ibsens gate. Dette ble brutt i 2006 når en trapp ble etablert som forbindelse mellom Prinsens gate og Kronprinsens gate der det tidligere var innkjøring til bensinstasjon og garasje. Ny innkjøring ble etablert på hjørnet mot Torggata. Den øvrige delen av fasaden/lokalene mot Th. Petersons gate var butikklokaler (som det også er i dag).

Figur 3-2 Eksteriør og atrium fra nye Moss Shopping Centre (Byggekunst 1967).

Figur 3-3 Plan av 1. etasje som viser det sammenehengende betongdekket samt underetasje som viser innkjøring og funksjoner (P.A.M. Mellbye/Byggekunst 1967).

Figur 3-4 Opprinnelig betongdekke mot Th. Petersons gate (fra Byggekunst 1966) og dagens trapp som forbinder Prinsens gate og Kronprinsens gate (NIKU 2018). Dekkets karakteristiske skråstilte avslutning fungerer også som skjermtak over bedriftenes inngangspartier og fortsetter inn under Amfi-senteret hvor det runder hjørnet til Ibsens gate.

Verdivurdering: Vekterkvartalet fungerer som et meget representativt eksempel hva gjelder 1960-tallets strukturalistiske arkitektur. Arkitekten P.A.M. Mellbye regnes for å være en av den tidens fremste norske arkitekter. Takket være at bygningen ble tildelt Betongtavlen har den skrevet seg inn i den norske arkitekturhistorien. Som møteplass har bygningen i tillegg stor lokalhistorisk verdi.

De horisontale betongelementene er sentrale strukturerende elementer i fasaden mot Dronningens gate og mot parkeringsplassen, og representerer arkitektonisk og bygningsmateriell verdi. Gjenbyggingen av gårdsrom og inngangsparti mot Dronningens gate er reversible endringer, men har medført at byggets opprinnelige uttrykk og intensjon er betydelig endret og har redusert anleggets kulturhistoriske verdi.

3.2 Dronningens gate 1

Dronningens gate 1 ble oppført 1958 etter tegninger av arkitekt Arild Lindboe, og var den gang byens høyeste hus med 6 etasjer og en inntrukket etasje på toppen. Bygningen har siden blitt blendet med vertikalstilte elokserte plater. Vinduer og dører er nye. Fasaden inngår i hensynssonen rundt Torvet, men det er gitt tillatelse til fasadeendring som innbefatter fjerning av plater.

Bygningen utgjør en del av rammen rundt Torvet og starten på Dronningens gate, og markerer seg fremdeles som et høyt hus i Moss sentrum. Bygningens høyde medfører at gavlveggen mot Dronningens gate 3 er godt synlig i bybildet.

Figur 3-5 Dronningens gate 1 (NIKU 2018/Østfold fylkes billedarkiv).

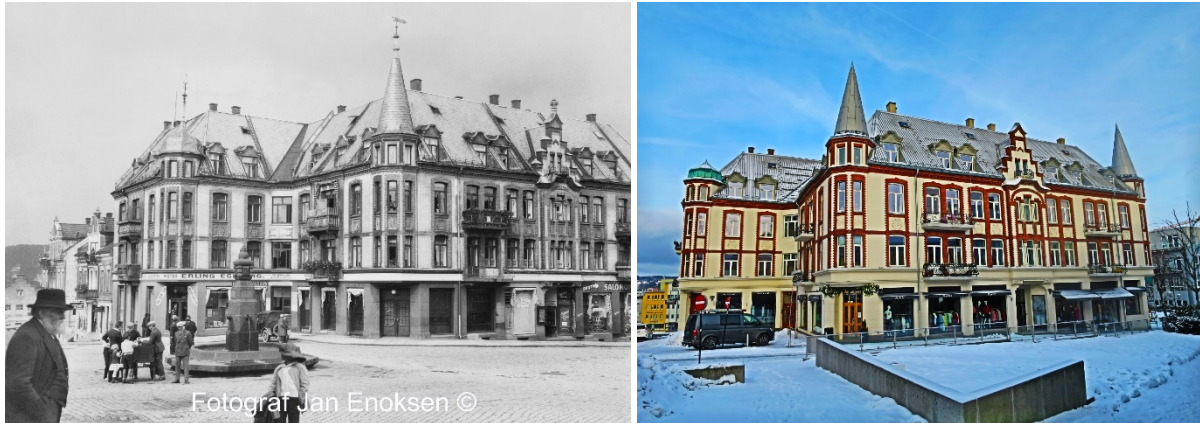
Verdivurdering: Bygningen utgjør en viktig ramme rundt Torvet og som inngangsportale til Dronningens gate, men har på grunn av de endringer som er gjort ift. fasadene forholdsvis liten kulturhistorisk verdi.

3.3 Gudes gate 2 A og B (Torggården)

Bygningen, på folkemunn «Torggården», ble oppført 1903 etter tegninger av den Kristianiabaserte arkitekten Oskar Dehkes (1874-1949) for A/S Torvgaarden, ved trelasthandler Otto Swae og kjøbmand Peder Johannes Ludvigsen. Torggården er en av byens fremste representanter for historiserende jugendstil med innslag av nyrenessanse, nybarokk og enkelte middelalderske elementer. Bygningens grunnflate er brutt opp i rette vinkler, slik at fasadene innbefatter det ene hjørnet av torvet (en eldre regulering), og varierer mellom symmetri og asymmetri i komposisjonen. Gården har tre og en halv etasje. Hjørner og risalitter markeres med tårnoppbygg og gavler. Første etasje har en åpen, enkel utforming tilrettelagt for butikkdrift. De øvrige etasjene har vindusaker

som artikuleres og bindes sammen av vertikale akser med uforblendet rødt tegl, mot flater av pusset teglmurverk, og brystningsfelter under vinduene med en rokokkopreget dekor. Balkongens smijern har enkle art nouveau-mønstre.

Verdivurdering: Torvgården har stor arkitektonisk verdi, også i regional målestokk, som en av byens fremste representanter for historiserende jugendstil og som en sentral del av rammen rundt byens Torv.

Figur 3-6 Torvgården /Gudes gate 2 og 2b (Enoksen/NIKU 2018).

3.4 Torggata 2 og 4

Torggata 2 og 4 er oppført i 1909 og 1905 av byggmester P. Mikkelsen. De skilles av et felles portrom og deler bakgård. De har i likhet med Torvgården blitt kalt jugendhus selv om de med sin symmetriske oppbygning og karakteristiske frontispise, det aksentuerte midtpartiet, med rundbuede gavlmotiver har mer til felles med renessansen. Dette understrekes også av materialbruken, imitert kvaderstein i første etasje og tegl i annen, med klassiske pussomramminger omkring T-postvinduene.

Torggata 2 er en 2-etasjes bygård fra 1909 med innredet loft og kjeller, se Figur 3-7. En smalere bakbygning følger gavlen i vest og bidrar til å ramme inn den felles bakgården, samtidig som den skaper en barriere mot vest med sin tre etasjer høye mur. Bygningen var opprinnelig i bruk utelukkende til boligformål og har hatt leiligheter i hver etasje. I bakbygningen var det opprinnelig pikekammer og kjøkken.

En sentralt plassert trapp leder inn fra gaten til trappehuset som ligger inn mot gården. Tilgang til de større boligene fantes også via kjøkkentrapp for enden av bakbygningen. I 1931 ble deler av kjelleretasjen, som tidligere dels var benyttet som pikekammers til boligen, tatt i bruk som butikklokale. I forbindelse med det ble et vindu mot gaten erstattet med inngang og trapp. I 1946 bygget man ut bakgården med en 1-etasjes lagerbygning i murstein som senere ble garasjer. Deler av hovedbygningen har vært i bruk som kontor siden 1960-tallet. Siden midten av 1980-tallet har gården i sin helhet vært benyttet til forretningsformål.

Figur 3-7 Torggata 2 (NIKU 2018).

Gatefasaden er pusset med rustisert fasade mot gaten i 1. etasje. 2. etasjes fasade består av rød murstein og vindusomramninger med kannelerte pilastere og voluttkapitel, i likhet med Torggata 4. I dag er alle vinduer i bygningen nyere og bygningen har gjennomgått flere små endringer. Samtidig er det arkitektoniske uttrykket fortsatt bevart med bla. balkongfronter, trukne omfattinger og kornissprofiler.

UDIS-reklamen på Torggata 2s karakteristiske branngavl mot vest har vært der fra i hvert fall 1930-tallet. Maleriet bør søkes bevart men er i dag i forsømmet tilstand.

Torggata 4 ble oppført i 1905 av byggmester P. Mikkelsen. Bygningen er konstruert i murstein, 1 ½ steins tykkelse, med trebjelkelag på en grunn av gråsteinsmur. Gavlen, som er pusset, ble lagd 2,70 meter fra nabobygningen og skapte således et felles portrom. Gatefasaden ble pusset i 1. etasje. Etasjeskillere er markert med båndgesims. 2. etasje består av rød murstein og trukne vindusomramninger med kannelerte pilastere og voluttkapittel, i likhet med Torggata 2. Bygningen ble unntatt et butikklokale mot Torggata og et mindre verksted mot bakgården brukt til boligformål. Atkomst til boligene i de øvre etasjene var via inngang til trappen i bakgården. I forbindelse med en omdisponering av forretningslokalene i 1. etasje flyttes inngangen i 1978. Samtidig med dette erstattes T-postvinduene med store speilglass. Bruken har siden hatt forskjellige forretningsformål.

Figur 3-8 Torggata 4 (NIKU 2018).

I 1917 søkte man om å få oppføre et kombinert vognskur og lagerbygning i bakgården. Det ble oppført med støpt «ornamentstein», som er typisk for Moss og ses på flere bygninger i nærheten. I 1934 ble deler av denne tatt i bruk som fiskerøkeri. Noen år senere ble det bevilget å få innrede

loftet fordi Transportutvalget, som hadde sine kontorer i hovedbygningen, sto med plassmangel. Bakbygningens 2. etasje var frem til begynnelsen av 2000-tallet bundet sammen med hovedbygningen med en jernbru. Brua ble revet i forbindelse med at det i 2005 ble bygget et overdekket trappehus mot Torvgården, men den gamle lagerbygningen er fortsatt bevart.

I dag er alle vinduer i bygningen nyere og bygningen har gjennomgått flere små endringer. Hele nedre etasje mot Torggata har i tillegg fått større vinduer og inngangsdøren flyttet. Samtidig er det arkitektoniske uttrykket med bla. balkongfronter, trukne omfattinger og kornisser fortsatt bevart.

Verdivurdering: Torggata 2 og 4 utgjør viktige elementer i det historiske miljøet knyttet opp mot Øvre torg og er del av en byhistorisk akse fra sentrum til Møllebyen og Verket. Den tilsvarende arkitektoniske utformingen forklares med at de er oppført av samme bygmester, P. Mikkelsen, som for øvrig sto bak mange bygninger i Moss på denne tiden, se Figur 3-8. De inngår også i den regulerte hensynssonen rundt Torvet.

Begge gårdene, hvilke fungerer som panderter til hverandre, er rent arkitekturhistorisk representative bygårder i mur fra begynnelsen av 1900-tallet. De har et forholdsvis monumentalt formspråk selv om de underordner seg Torvgården. Som bygårder vitner de i tillegg om hvordan dagens Torggata utviklet seg til et offisielt og sentralt strøk på begynnelsen av 1900-tallet. Sett i sammenheng har de stor lokal kulturhistorisk verdi.

Figur 3-9 Torggata 2 og 4 (NIKU 2018).

Figur 3-10 Gavlfasade mot vest i Torggata 2 og bakgård i Torggata 4.

3.5 Gudes gate 4

Gudes gate 4 er en 2-etasjes murgård fra 1901 som ble oppført av byggmester P. Mikkelsen, se Figur 3-11. Byggherre var kjøpmannen H. Kure. Første og andre etasje ble utelukkende disponert som boliger, totalt 9 leiligheter av varierende størrelse. I 1907 ble det opprettet et kaffebrenneri i bygningen. Folketellingen fra 1910 sier at 56 personer bodde i Gudes gate 4. Loftet var opprinnelig i bruk til boder og tørkeloft og det ble tilrettelagt for en butikk i kjelleretasjen med to lagerrom. Inngang til butikken var fra Gudes gate men det fantes også en inngang til lagerrommet fra bakgården. Denne har siden blitt gjenmurt. Bakgården var ubebygget unntatt et privet i søndre hjørne av tomten på 13 kvm. Dette er per i dag revet. På 1950-tallet ble ny verkstedbygning oppført i betong med pulpettak på det som den gang var tomtens sydvestre del. Denne er siden revet.

På grunn av terrengfallet i Gudes gate ligger deler av kjelleretasjens fasade mer eksponert og oppleves som sokkeletasje. Bygningskroppen har derfor et større gavlareal i vest enn i øst. Bygningen forøvrig måler ved den sentralt plasserte porten 7 meter til takfot og 11,5 til møne.

Verdivurdering: Det arkitektoniske uttrykket til Gudes gate 4 er typisk for epoken og i stor grad bevart. Fargesettingen er ny og vinduene er utskiftet, men plasseringen og de typiske trukne omfatingene er bevart. I midten er porten med overlys og empiredører bevart. Sammen med 1. etasjes feltvise rustisering med grov- og finpuss utgjør disse elementene et meget karakteristisk trekk ved fasaden. Sammen med øvrig bebyggelse i kvartalet har Gudes gate 4 således både store miljøskapende og arkitekturhistoriske verdier.

Figur 3-11 Gudes gate 4. Til venstre P. Michelsens arbeidstegninger fra 1901 (Moss kommune), til høyre hovedfasaden i dag (NIKU 2018).

3.6 Dronningens gate 4-12

Figur 3-12 Bebyggelsen i kvartalet mellom Dronningens gate og Skoggata i dag (Kilde: 1881) og på kart fra 1904.

Dronningens gate 4

Murgården i Dronningens gate 4 ble oppført etter en brann i 1870-årene, se Figur 3-14. Opprinnelig sto det en lav 1-etasjes gård her oppført i 1825 av snekker Arne Wogn og straks solgt til høker Nebb, som drev sitt «høkeri», en mindre dagligvarebutikk, her. I 1854 kjøpte Johan Henrik Møller denne gården og området av Wingeløkken. Etter dette fikk denne gården navnet «Møllergården». Farver Ole Hansen kjøpte Møllergården i 1903 av Møller. Her drev han forretning, renseri og farveri. Farveriet ble drevet til ca. 1920, og renseriet til ca. 1930.

På den lille trekanten mellom Dronningens gate og Skoggaten sto det i mange år en liten bygning med småforretninger. Den ble revet i 1958. Dronningens gate 4 utgjør siden en del av Torvets omramming og inngår i hensynssonen rundt torvet.

Figur 3-13 Dronningens gate 4 fra 1870-årene (NIKU 2018).

Dronningens gate 6 (før nr 3)

Presist årstall er ikke kjent, men bygningen er trolig oppført rundt 1875, se Figur 3-5. Utvidelsen mot nord er opprinnelig fra mellom 1885 og 1893. Bygningen utgjorde sammen med Dronningens gate 3, 5, 7 (revet) forretnings- og manufakturstrøk fra slutten av 1800-tallet. I følge Moss historielag (*Dronningens gate*) har det vært frisør, motehandlerske og slakteri her frem til 1926. Fra det år og frem til 1974 drev Fredrik H. Johannesen herreekvipering. F.H. Johansen senior hadde tidligere hatt sigar-, spaserstokk- og hattebutikk på motsatt side av gaten, i nr. 5.

Figur 3-14 Dronningens gate 6 (NIKU 2018).

Fasaden mot Dronningens gate har blitt endret flere ganger på 1900-tallet. Johansen, som eide huset og drev virksomheten, lot på 1940-tallet innrede loftetasjen til leilighet. I 1958 ble det gjennomført en omfattende ombygging og interiørrehabilitering av butikklokalene. På omtrent samme tid ble vinduene utskiftet til nye speilglass med teakrammer, og det gamle panelet pusset med mineralitt. Teknoglassplater i feltet over speilglassene muliggjorde bruken av større reklameskilt her.

På tomten ligger også Skoggaten 5. Skoggaten 5 ble byggemeldt i 1900 og ble oppført som et 2-etasjes våningshus i mur. Tomtens skråning gjorde det imidlertid mulig å legge entréer også på gårdssiden, en halv etasje ned. Nye vinduer ble satt inn i 1945. Skuret fra 1946 inn mot Moss avisgård skulle bare være midlertidig inntil ordentlige materialer atter kunne fås. Det fikk nye vinduer på 1960-tallet.

Dronningens gate 8

Bygningen skal ifølge Moss historielag være oppført av farver Thoresen i 1828. Bygningen er endret i flere omganger i forhold til sitt eksteriør og interiør, se Figur 3-6. I 1899 ble det satt inn store nye vinduer i forbindelse med at lokalene ble bygget om fra en til tre forretninger. Tilbygninger har blitt gjort i 1924, 1937/38 (da full 2. etasje ble påbygget) og 1962. Bygningen var frem til 1930-tallet et 1 ½-etasjes hus med en sentralt plassert ark i midten av saltaket. Dagens fasade skriver seg fra 1978. Den lille utbyggingen i nord var frem til 1909 en port.

Figur 3-15 Dronningens gate 8 (NIKU 2018).

Hva gjelder den historiske lesbarheten er bygningen i dag vanskelig å forstå. Unntatt plasseringen er det få elementer som forteller om bygningens alder. Vindusplasseringen i 2-etasje vitner imidlertid sammen med størrelsen av (de nyere) speilglassene i 1. etasje om typiske trekk fra mellomkrigstiden, og gurtgesimsen av kobber er en tidstypisk detalj fra midten av 1900-tallet.

Dronningens gate 10

Gården ble oppført i 1826 av skreddermester Johannes Hansen, se Figur 3-7. Den har siden da vært brukt hovedsakelig til forretningsformål, men også boliger. I 1898 ble loftet innredet til boliger. I 1908 ble det etablert butikklokale i portrommet, og i 1917 ble det oppført et tilbygg av betong. I 1954 utvides bygningen inn mot gården med et tilbygg. En fasadeendring gjøres i 1958, og under 1960- og 70-tallet begynner man å bruke større reklameskilt.

I 1997 fikk gatefasaden det uttrykk det har i dag med skjermtak over inngangen og stående nytt lektepanel over hele etasjen istedenfor den horisontalt todelte fasade som tidligere var der, med mosaikk i første etasje. Bygningen er sammenlignet med de andre bygningene forholdsvis enhetlig i sitt uttrykk selv om det bare er vinduene i 2. etasje som er eldre.

Figur 3-16 Dronningens gate 10 (NIKU 2018).

Dronningens gate 12

Forretningsgård oppført 1963 etter tegninger av arkitektene Saugestad – Thoring (senere la kontoret til navnet Skjelle), se Figur 3-8. Bygningen er opprinnelig konstruert med curtain wall-fasader og er tidstypisk system med betongdekke båret av pilarer. I dag er bygningen forandret med hensyn til både bruk og utseende etter at det ble innredet boliger (Jansen arkitekter) i deler av bygningen på 2000-tallet. I forbindelse med det fikk fasadene en ny komposisjon med nye vinduer, balkonger og en ny platekledning. Arealet mot Dronningens gate 10 er tilbygget med 3 etasjer av glass. Dette var tidligere et åpent areal hvor det av og til sto små salgsboder. En baldakin med vindfang utgjorde hovedentre til forretningsgården.

Figur 3-17 Dronningens gate 12 i 1960-årene og 2018.

Verdivurdering: På et overordnet nivå har Dronningens gate, sett som et sentralt historisk strøk med bygninger fra ulike tider, kontinuitetsverdier og store lokalhistoriske verdier. Bebyggelsen langs Dronningens gates sydside (Nr 4-12) konkretiserer disse verdiene gjennom at de representerer et variert og sammensatt bymiljø med kontinuerlig forretningsaktivitet fra første halvdel av 1800-tallet. Samtidig har bygningene gjennomgått betydelige endringer med hensyn til sine eksteriører. Dette har redusert miljøets historiske lesbarhet, og medført at bygningene samlet har liten kulturhistorisk verdi.

3.7 Dronningens gate 14

Bygård i 2 etasjer med fasete hjørne oppført 1880 på hjørnet mellom Dronningens gate og Kronprinsens gate, se Figur 3-9. Enkel nyklassisistisk utforming med trukket kornisser over vinduer og en markering av etasjene gjennom en bred gurtgesims.

Verdivurdering: Bygningen utgjør en av få bevarte murgårder langs Dronningens gate og bidrar derfor til den historiske lesbarheten av gateløpet. Bygningen har, selv om fasadene har gjennomgått flere mindre endringer, forholdsvis stor arkitekturhistorisk verdi.

Figur 3-18 Dronningens gate 14 (NIKU 2018).

3.8 Th. Petersons gate 6-8

Stor funksjonalistisk hjørnegård med karakteristiske arkitekturtrekk som vindusbånd og framhevede flater med bruk av «skiver», se Figur 3-21. Post og telegrafbygning samt leiligheter oppført i 1937 etter tegninger av arkitekt Ragnar Dahl. Arkitekten har bla. også tegnet «Fiat-gården» på Frogner i Oslo.

Figur 3-19 Prinsens gate 6-8 (NIKU 2018).

Verdivurdering: Bygningen utgjør et godt eksempel på funksjonalistisk sentrumsarkitektur av en anerkjent arkitekt, med rom for både butikker, kontorer og boliger. Den har med hensyn til sin fasade gjennomgått mindre endringer men har bevart sitt overordnede uttrykk og bidrar til forståelsen av Moss' 1900-talls historie samtidig som den har miljøskapende verdier.

4 Mulighetsrom for utvikling av kvartalet

De sentrale kulturhistoriske verdiene som berøres i forbindelse med utvikling av planområdet er knyttet til Torget og bebyggelsen som omgir torget i syd. Dette er delvis dekket av hensynssonen som er lagt rundt torget og med nærmeste bebyggelse inkludert.

Ingen av disse byggene blir direkte berørt av planforslaget, men opplevelsen av torget som et sentralt byrom i møtet mellom Dronningens gate, Kongens gate, Torggata, Skoggata og Møllergata vil påvirkes av byggehøyder og siktlinjler langs disse gatene. I tillegg vil eventuell ny bebyggelse kunne påvirke opplevelsen av eksisterende historisk bebyggelse i Torgata 2 og Gudes gate 4.

4.1 Tilpasningsprinsipper

God tilpasning til eksisterende bebyggelse innebærer i dette tilfelle, utover det som vil nevnes nedenfor, at ny bebyggelse ikke får en alt for kontrasterende utforming da en stor del av de kulturhistoriske verdiene i den verneverdige bebyggelsen ligger i mursteinsarkitekturen med dennes materialbruk. I tillegg er størstedelen av Moss' industriarv, Møllebyen inkludert, preget av tegl og betong. Ny bebyggelse som vil forholde seg direkte til bebyggelsen i Torggata og Gudes gate kan derfor med fordel ta i bruk keramiske bygningsmaterialer i fasadene, for dermed å understreke en materialkontinuitet.

Bebyggelsen i Dronningens gate har på grunn av flere endringer i fasadene en mer variert materialitet. Ny bebyggelse her kan derfor med fordel fortsette bruken av et mer moderne uttrykk med flere materialkomponenter.

4.2 Byggehøyder

Mot Dronningens gate: Høyde på bygget i Dronningens gate 1 samt gavlfasade mot Dronningens gate 3 tilsier at bebyggelsen mot Dronningens gate kan være noe høyere enn i dag, jf. Figur 4-2 og Figur 4-3. Samtidig er det viktig å opprettholde det småskala bymiljø som Dronningens gate 4-12 bidrar til i nord, hvilket for øvrig ligger på linje med arkitekt Mellbyes opprinnelige ambisjon da Vektergården ble utformet. Dette kan oppnås gjennom en inntrukken fasade over 3. etasje, alternativt i kombinasjon med at man åpner opp gatefasadene med vekselvise inntrekninger av yttervegg.

Ved å bruke et dynamisk fasadespråk samtidig som gatefasadene mot Dronningens gate holdes forholdsvis lave (i relasjon til bebyggelsen på motsatt side av gaten) vil den historiske lesbarheten av veifaret opprettholdes.

Figur 4-1 Dronningens gate 1 og 3 i bakgrunnen med nummer 6 og 8 sett fra baksiden mot Skoggata (NIKU 2018).

Figur 4-2 Dronningens gate 1 sett fra syd i Svaebakken (NIKU 2018).

Mot Prinsens gate: I overgang fra Prinsens gate mot Dronningens gate bør samme prinsipp som ovenfor nevnt følges. Høyde på AMFI-bygget tilsier imidlertid en større toleranse og at bebyggelse mot Prinsens gate kan være høyere enn i dag. Byggehøyder bør for øvrig ikke svekke synligheten fra Kronprinsens gate til kornsiloanlegget fra 1939 i Havnestredet – et arkitektonisk og industrihistorisk landemerke, se Figur 4-3.

Figur 4-3 Kornsilolanlegget fra 1939 i Havnestredet, tegnet av Eivind Mostue og Ole Lind Schistad, er et arkitektonisk og industrihistorisk landemerke. Den visuelle kontakten med dette anlegget bør opprettholdes og om mulig forbedres. Her sett fra Kronprinsens gate.

Mot Torggata: Høyden på bygget i Dronningens gate 1, samt gavlfasade mot vest, tilsier at bebyggelsen mot Torggata gate kan være høyere enn i dag. Ny bebyggelse langs Torggata vil kunne bidra til å definere Torggata, men høydene bør trappes ned fra Dronningens gate 1 slik at ny bebyggelse tilpasser seg den verneverdige bebyggelsen vis-a-vis, jf. Figur 4-4. En speiling av takformene kan bidra til god harmonisering, alternativt i kombinasjon med en viss dynamikk i gesimshøyde, slik forholdet mellom Torggården og Torggata 2-4 viser.

Figur 4-4 Den historiske bebyggelsen i Torggata sett fra vest og øst (NIKU 2018).

Mot Gudes gate: Gesimshøyde på Gudes gate 4 bør følges, med mulighet for inntrukken etasje over, jf. Figur 4-5. Høydene bør trappes ned med en etasje for å harmonisere med gatens terrengfall samtidig som bygningskroppene da ikke oppleves som for store mot gaten.

Figur 4-5 Gudes gate sett fra øst (NIKU 2018).

Mot Th. Petersens gate: Formspråk og høyde på eksisterende bebyggelse tilsier at gesimshøyde på ny bebyggelse bør ligge på lik linje, for å siden trappes av innover.

Figur 4-6 Th. Petersens gate, sett fra overbygning i Prinsens gate (NIKU 2018).

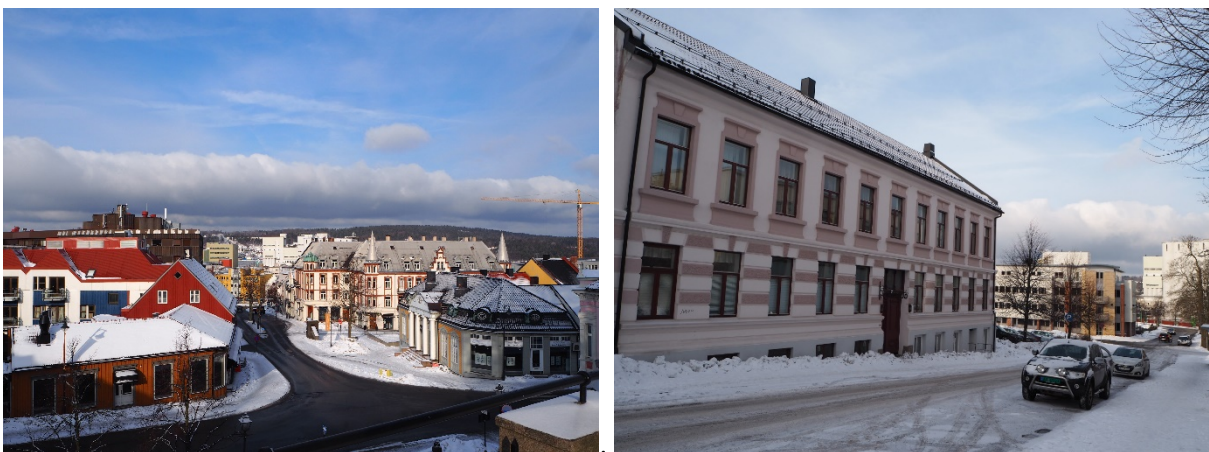
4.3 Siktlinjer/Ståsteder

Taket på *Basarbygningen* utgjør et viktig byrom i Moss sentrum og er samtidig et utsiktspunkt med sikt langs Torggata og mot Jeløya. Ny bebyggelse langs Torggata vil kunne bidra til å definere Torggata, men bør trappes ned fra Dronningens gate 1 for å opprettholde terrengtilpasningen samt for å unngå at landskapsopplevelsen med Jeløya i bakgrunnen forsvinner.

Figur 4-7 Dronningens gate 1 mfl sett fra taket på Basarbygningen (NIKU 2018).

Ny bebyggelse i Th. Petersons gate 7 bør på lignende vis unngås å trappes opp, med tanke på terrengtilpasning og forhold til eksisterende verneverdig bebyggelse i kvartalet. Gesimshøyde på nytt bygg mot Th. Petersons gate bør ligge på en lavere kotehøyde enn Torggården.

Figur 4-8 Siktlinjer som viser sentrale bysilhuetter definert av eksisterende bebyggelse i kvartalet mellom Torggata og Gudes gate (NIKU 2018).

En passasje mellom ny og eksisterende bebyggelse i dette kvartalet vil kunne framheve eksisterende bebyggelse og gi mulighet for å ivareta veggmaleri på gavlveggen i Torggata 2. Det vil i tillegg kunne

tilby en gangpassasje mellom Torggata og kulturmiljøet i Henrich Gerners gate, og med det knytte sammen deler av Møllebyen med det moderne forretningsstrøket i sentrum.

Figur 4-9 Th. Petersons gate 7 og gavlfasader med saltak i Gudes gate 4 og Torggata 2 (NIKU 2018).

5 Kilder

Kommunedelplan for kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap 2017-2029, Moss kommune (vedt. 11. 2017)

Kommunedelplan for kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap 2017-2029 – Vedlegg verdivurdering, Moss kommune

Mellbye, P.A.M., *Vekterkvartalet, Moss*, Byggekunst, Norske Arkitekters Landsforbund, Norberg-Schulz, C. (red.), Oslo, 1967

Vogt, J.H., *Moss som den var: gamle bilder fra byen* (2. utg.), Selskapet til Moss bys vel, Moss, 1970

Andressen, L.T., *Moss bys historie frem til 1700*, Moss kommune, Moss, 1984

Ringdal, N.J., *Moss bys historie 1700 – 1880*, Moss kommune, Moss 1989

Ringdal, N.J., *Moss bys historie 1880 - 1990*, Moss kommune, Moss 1994

Historiske kart 1881, <https://kart.1881.no/>

Digitalt museum, <https://digitaltmuseum.no/>

Moss Historielag, <https://www.mosshistorielag.no/>

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 50/2018

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt.
14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00